

Raport Wyjaśniający

1. Definicje i zakres

Celem niniejszego Zalecenia jest określenie ogólnych zasad, które powinny być przestrzegane w każdym przypadku, gdy dziecko jest umieszczane poza rodziną, zwłaszcza w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Umieszczenie poza rodziną jest uzasadnione jedynie w sytuacji, gdy dziecko jest narażone na takie niebezpieczeństwo, że nie może pozostawać dłużej w środowisku rodzinnym.

Dziecko może zostać umieszczone poza rodziną za zgodą rodziców lub na podstawie decyzji podjętej przez kompetentne organy. Dobro dziecka stanowi czynnik decydujący w przypadku wszystkich decyzji, dotyczących umieszczenia dziecka poza rodziną lub zakończenia jego pobytu poza rodziną.

Termin „umieszczenie poza rodziną” (ang/fr.: placement), w szerokim znaczeniu, powinien być definiowany jako „sytuacja, w której dziecko jest umieszczane na pobyt całodobowy poza jego środowiskiem rodzinnym” w dużej lub małej placówce, Wiosce Dziecięcej SOS, ośrodku wychowawczym, rodzinie zastępczej itp. Termin „miejsce umieszczenia” obejmuje wszelkie rodzaje umieszczenia poza rodziną.

W zakresie rodzin zastępczych, niniejsze Zalecenie może być jedynie stosowane zgodnie z zasadą *mutatis mutandis*, ponieważ nie dotyczy ich szereg wymagań zawartych w niniejszym Zaleceniu (np. wielkość placówki i kwalifikacje personelu). W tej kwestii należy zwrócić uwagę na Zalecenie R (87) 6 w sprawie rodzin zastępczych. Należy zauważyć, że w Europie istnieje wiele rodzajów rodzin zastępczych, które różnią się rodzajem opieki, sprawowanym nad nimi nadzorem oraz przyznawanymi im zasobami materialnymi i finansowymi. Jakość nadzoru stanowi ważny czynnik, ponieważ gwarantuje minimalne zabezpieczenie przed krzywdą, jaką sama rodzina zastępcza może wyrządzić dziecku.

Należy podkreślić, że każdorazowe umieszczenie poza rodziną musi zapewniać poszanowanie praw dziecka. Niezależnie od rodzaju miejsca, w którym umieszczane jest dziecko, istotne jest, aby stosowane w tym zakresie różnorodne praktyki zapewniały opiekę odpowiedniej jakości, zarówno w placówce, najlepiej małej, w rodzinie zastępczej lub w innym miejscu.

Niniejsze Zalecenie dotyczy w szczególności placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz reform, których przeprowadzenia mogą one wymagać w celu zapewnienia dzieciom możliwie najlepszego rozwoju i perspektyw. Należy podkreślić, że placówki opiekuńczo-wychowawcze nadal odgrywają ważną rolę, zarówno w krajach dysponujących różnymi formami umieszczania dzieci poza rodziną jak i w krajach, gdzie zakres przydzielanych im usług i zasobów jest bardziej ograniczony.

Niemniej jednak, w niektórych przypadkach prawa i swobody dziecka mogą być ograniczane, szczególnie z przyczyn o charakterze prawnym; w takich przypadkach należy mieć na uwadze oraz stosować w razie potrzeby Standardowe Minimalne Zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące Administracji Sądów dla Młodocianych (Zasady Pekińskie), Wytoczne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące Zapobiegania Przemocy Osób Młodocianych (Wytoczne z Riyadh) oraz Zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Osób Młodocianych Pozbawionych Swobód. Powyższe ograniczenia powinny być uzasadnione i

określone w odpowiednich regulacjach publicznych oraz powinny one stanowić wyjątek. Niniejsze Zalecenie powinno być stosowane, w miarę możliwości, w stosunku do dzieci pozbawionych swobód. Wszelkie ograniczenie swobód powinno być rozpatrywane przez sąd przy udziale przedstawiciela dziecka, zgodnie z Artykułem 5 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Artykułem 37 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych. W żadnym przypadku dziecko nie może być pozbawione przysługującego mu prawa do obrony.

2. Podstawowy cel Zalecenia

Państwom członkowskim zaleca się zapewnienie, że ich prawo i praktyki są w pełni zgodne z zasadami i standardami określonymi w Załączniku do Zalecenia; w tym zakresie podkreślono, że należy opracować krajowe przepisy/wytyczne w celu zbudowania obowiązujących w całym kraju standardów dla placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Zgodnie z Artykułem 42 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, zaleca się, aby niniejsze Zalecenie było powszechnie znane, w formie dostępnej dla dziecka, zwłaszcza dzieciom przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Bez odpowiedniej znajomości swoich praw dzieci nie mogą skutecznie egzekwować tychże praw.

Podstawowe zasady

3. Rodzina biologiczna jest najlepszym miejscem dla rozwoju i dobra dziecka

Należy podkreślić, że dzieci powinny w miarę możliwości dorastać we własnej rodzinie. Państwo powinno zapewnić wszelką niezbędną pomoc rodzinom znajdującym się w sytuacjach kryzysowych lub trudnych, aby mogły rozwiązać problemy, z jakimi się borykają, uwzględniając ich specyficzne potrzeby, potencjał i możliwości. Państwa członkowskie powinny dołożyć wszelkich starań, aby zwalczać ubóstwo oraz ograniczać znaczną liczbę przebywających w placówkach dzieci, które pochodzą z rodzin znajdujących się w stanie ubóstwa. Ubóstwo nie może być jedynym czynnikiem decydującym o umieszczeniu dziecka poza rodziną.

Należy dążyć do budowania powszechnej świadomości, że członkowie parlamentów i rządów ponoszą odpowiedzialność, gdy dokonują przydziału niezbędnych środków budżetowych na działania prewencyjne i placówki opiekuńczo-wychowawcze.

Zgodnie z Artykułem 5 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, państwa powinny szanować prawa i obowiązki rodziców do zapewnienia pomocy dziecku; są oni pierwszymi opiekunami dziecka.

Jednakże w niektórych sytuacjach rodzice nie są w stanie wychowywać własnych dzieci lub stanowią dla nich zagrożenie i wymaga to rozdzielenia dzieci i rodziców. Tego rodzaju środki naruszające prawa rodziców są podejmowane za zgodą rodziców lub na podstawie decyzji sądu. Praca z rodziną powinna być kontynuowana równoległe z podejmowaniem tego rodzaju środków.

4. Umieszczenie poza rodziną musi zatem stanowić wyjątek, a zasadniczym celem powinno być dobro dziecka oraz jego pomyślna i szybka integracja lub reintegracja społeczna

Dziecko może być umieszczone poza rodziną tylko w przypadku, gdy leży to w jego najlepszym interesie; jest to środek specjalny, który musi wynikać z potrzeb dziecka. W wyniku powyższego:

- umieszczenie dziecka poza rodziną nie powinno być motywowane sytuacją materialną, na którą rodzina nie ma wpływu;

- niepełnosprawność nie powinna być wyłączną przyczyną umieszczenia dziecka poza rodziną, z wyjątkiem przypadków, gdy leży to w jego najlepszym interesie;
- odpowiednie alternatywy dla umieszczenia dziecka poza rodziną powinny zostać w miarę możliwości rozeznane i uznane za nieodpowiednie, za pomocą kompleksowej multidyscyplinarnej oceny, uwzględniając podglądy i życzenia wyrażone przez dziecko, jego rodziców i innych członków rodziny;
- jeżeli umieszczenia dziecka poza rodziną jest wskazane, powinno to być traktowane jako rozwiązanie tymczasowe zapewniające ciągłość relacji ze środowiskiem rodzinnym; dla osiągnięcia tego celu niezbędna jest ścisła współpraca z rodziną dziecka oraz, w razie potrzeby, wsparcie rodziny w trakcie procesu umieszczania dziecka w nowym miejscu pobytu;
- umieszczenie dziecka poza rodziną jest wymagane jedynie, jeżeli spełnione są wszystkie warunki niezbędne do stwierdzenia, że sytuacja ta służyć będzie dobru dziecka w krótkim i dłuższym czasie; interes dziecka jest zawsze czynnikiem decydującym.

A zatem, niezbędne jest określenie z wyprzedzeniem, w jakich warunkach medycznych, psychologicznych, edukacyjnych, społecznych lub prawnych zalecane jest umieszczenia dziecka poza rodziną oraz określenie precyzyjnych procedur dla tego procesu, dotyczących w szczególności przygotowania wniosku o umieszczenie poza rodziną (raport multidyscyplinarne, ocena alternatywnych rozwiązań itp.), powiadomienie rodziny i dziecka o umieszczeniu poza rodziną, wybór rodzaju placówki itp. Wspomniane procedury powinny zapewnić, że dziecko oraz jego rodzice mogą wyrazić swoje opinie w odpowiedni sposób. Poglądy dziecka powinny zostać uwzględnione stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości.

Podstawowym celem powinien być rozwój i samorealizacja dziecka oraz, w miarę możliwości, jego integracja lub reintegracja z rodziną oraz z całą społecznością. Integracja społeczna powinna być osiągnięta szybko, aby ograniczyć okres pobytu poza rodziną. Niemniej jednak, pomyślna integracja lub reintegracja może być traktowana jedynie jako pożądaný cel, do osiągnięcia którego należy dążyć z należytą starannością, a nie jako obowiązkowy rezultat.

Decyzja o umieszczeniu dziecka poza rodziną, szczególnie w placówce, powinna być okresowo weryfikowana oraz, jeżeli leży to w interesie dziecka, zmieniana lub utrzymywana w mocy.

W miarę możliwości należy raczej dążyć do umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w środowisku zbliżonym do rodziny, zamiast w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Wszystkie placówki powinny dążyć do zapewnienia środowiska podobnego do rodzinnego.

Należy opracować plan działań po zakończeniu okresu pobytu dziecka w miejscu opieki, a zwłaszcza w placówce, na podstawie oceny potrzeb dziecka w zakresie wsparcia, w celu zapewnienia jego ponownej integracji z rodziną i społeczeństwem.

5. Zakaz dyskryminacji

Obowiązuje zakaz dyskryminacji na tle płci, rasy, koloru skóry, pochodzenia społecznego, etnicznego lub narodowego, języka, głoszonych opinii, majątku, religii, niepełnosprawności, urodzenia lub innego statusu dziecka i/lub jego rodziców w zakresie umieszczenia dziecka w placówce oraz podczas jego pobytu. Wszystkie dzieci powinny być traktowane w taki sam sposób i powinny mieć równe szanse i prawa.

W kontekście powyższego stwierdzenia należy podkreślić, że określone grupy dzieci mają szczególne potrzeby (np. dzieci niepełnosprawne, dzieci należące do mniejszości etnicznych, samotne dzieci szukające schronienia i dzieci-uchodźcy); należy zwrócić szczególną uwagę na te potrzeby bez jakichkolwiek skutków dyskryminacyjnych (patrz punkt 15 poniżej).

6. Organizacyjna i pedagogiczna koncepcja umieszczenia dziecka poza rodziną powinna odzwierciedlać postrzeganie dziecka jako podmiotu prawa, zarówno ogólnie oraz jako osobę

Decyzje dotyczące umieszczenia w nowym miejscu pobytu powinny być podejmowane przy dokładnej znajomości faktów oraz bez jakiegokolwiek nacisku politycznego, ideologicznego lub religijnego.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza musi być zorganizowana zgodnie z tą koncepcją i realizować wyłączny cel, jakim jest zapewnienie dobrobytu i harmonijnego rozwoju dziecka, stanowiących podstawowe kryteria. Dla osiągnięcia tego celu zaleca się wprowadzenie krajowych przepisów i standardów opieki.

A zatem, działania podjęte w celu monitorowania dziecka w placówce powinny być jednym z najważniejszych zadań dla organów sprawujących nadzór nad placówkami. Powinny one zawsze pamiętać, że dziecko należy traktować całościowo i trzeba unikać podejścia częściowego, gdyż może się ono okazać destabilizujące, niezależnie od jakości pracy.

Oznaczałoby to, że oprócz ogólnej strategii pedagogicznej dla placówki jako całości, należy wypracować strategię psychologiczno-pedagogiczną dla każdego dziecka, gwarantującą indywidualny nadzór w całym okresie pobytu oraz spersonalizowane wytyczne w momencie jego zakończenia.

Kluczowym punktem strategii powinno być zawsze traktowanie dziecka jako osoby oraz podmiotu prawa, zarezerwowanie czasu na wymianę opinii, w trakcie której każdy z partnerów poznaje drugą osobę, zachęcenie dziecka do podniesienia własnej samoświadomości oraz świadomości jego środowiska, jak również poszanowanie własnego tempa dziecka i jego potrzeby aktywności i niezależności.

Strategia powinna być zawsze rozpatrywana w kategoriach ciągłości, przy czym celem jest zdefiniowanie planu odpowiadającego potrzebom dziecka, które zostaną wcześniej wyraźnie określone. Z tego powodu ogromne znaczenie ma bliska współpraca z rodziną dziecka i placówką.

Należy podkreślić, iż zasadnicze znaczenie ma prawo dziecka do wysłuchania jego opinii (Artykuł 12 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych); jego poglądy powinny być brane pod uwagę po uwzględnieniu wieku dziecka i stopnia jego dojrzałości

Szczególne prawa dzieci mieszkających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych

7. Prawo do umieszczenia poza rodziną jedynie w celu spełnienia potrzeb, które zostały określone jako nadrzędne oraz do poddawania pobytu w placówce okresowym ocenom

Oznacza to, iż założono, że wszystkie alternatywy umieszczenia poza rodziną zostały przeanalizowane i uznane za nieodpowiednie (patrz punkt 4 powyżej).

Należy zwrócić szczególną uwagę na problem dzieci pozbawionych opieki, dla których podstawowe znaczenie ma zorganizowanie opieki przez państwa członkowskie, zgodnie z Artykułem 20 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Ocena powinna być przeprowadzona przez kompetentny organ, który powinien uwzględniać dobro dziecka oraz jego poglądy; trzeba przykładać należytą wagę do poglądów dziecka, stosownie do jego wieku i stopnia dojrzałości. Jeżeli umieszczenie poza rodziną nie leży już w najlepszym interesie dziecka, wówczas należy ów pobyt poza rodziną zakończyć.

Należy prowadzić regularny dialog z dzieckiem w celu zapewnienia, że rozumie ono przyczyny decyzji, które zostały lub zostaną podjęte.

8. Prawo do zachowania rodziny i więzi społecznych

Prawo to obejmuje więzi rodzinne w najszerszym znaczeniu tego pojęcia. Więzi rodzinne dotyczą nie tylko rodziny biologicznej, lecz również rodziny adopcyjnej, jeżeli dziecko zostało adoptowane, lub rodziny zastępczej, jeżeli dziecko zostało wcześniej oddane pod opiekę rodziny zastępczej, oraz jakiegokolwiek innej osoby, którą faktycznie łączą z dzieckiem więzi rodzinne, takiej jak ojczym lub były przybrany rodzic, z którym dziecko nawiązało więzi emocjonalne). Określa się je terminem „inne ważne osoby”.

Odnosnie prawa do poszanowania życia rodzinnego, zagwarantowanego na podstawie Artykułu 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Europejski Trybunał Praw Człowieka podkreśla w swoim prawie precedensowym – dotyczącym zwłaszcza dzieci przebywających w publicznych placówkach opiekuńczo-wychowawczych – że nieuzasadnione ograniczanie kontaktów pomiędzy dziećmi i ich rodzicami oraz osobami połączonymi więziami rodzinnymi z dzieckiem stanowią naruszenie tego prawa. Trybunał orzekł, że Państwa posiadają pozytywne zobowiązania, nieodłącznie związane z poszanowaniem życia rodzinnego (np. Olsson przeciwko Szwecji (nr 1), orzeczenie z 24 marca 1988, Seria A nr 130; Eriksson przeciwko Szwecji, orzeczenie z 22 czerwca 1989, Seria A nr 156).

Prawo to zostało uznane przez Artykuł 9 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych i omówione bardziej szczegółowo przez Konwencję Rady Europy o Kontakcie z Dziećmi [ETS nr 192], która również obejmuje dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Prawo to nie tylko obejmuje regularne, osobiste kontakty z dzieckiem, lecz również informacje przekazywane takim osobom o dziecku i odwrotnie.

Ponieważ rodzina dziecka powinna być traktowana jako partner w procesie sprawowania opieki nad dzieckiem, należy uzyskać jak najwięcej informacji o środowisku rodzinnym oraz poglądach i planach rodziny dotyczących dziecka; w tym względzie pożądane mogą być dyskusje z rodziną. Miejsce, w którym zostaje umieszczone dziecko powinno być dostępne i należy umożliwić i propagować kontakt z rodziną dziecka, chyba że jest to sprzeczne z najlepszym interesem dziecka. W niektórych przypadkach, podczas spotkań z rodziną niezbędne jest zapewnienie interwencji lub mediacji przez osobę trzecią.

Dzieci należy umieszczać poza rodziną w miejscach, które są geograficznie położone blisko ich rodzin, jeżeli jest to możliwe. Jeżeli obciążenie finansowe, związane z kosztami podróży i zakwaterowania, staje się zbyt duże dla rodziny, wówczas należy zorganizować odpowiednią pomoc.

9. Prawo rodzeństwa do przebywania razem lub utrzymywania regularnych kontaktów

Rodzeństwo powinno, jeżeli jest to możliwe, być umieszczone razem, chyba że jest to sprzeczne z ich najlepszymi interesami. Jeżeli nie jest to możliwe, należy im zapewnić możliwość utrzymywania regularnych kontaktów.

10. Prawo do tożsamości

Zgodnie z Artykułami 7 i 8 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych, wszystkie dzieci mają prawo do tożsamości, co obejmuje również zachowanie i ochronę tożsamości.

Rządy powinny zatem zapewnić ustanowienie skutecznych procedur w celu zapewnienia dzieciom prawa do uzyskania dokumentów tożsamości, również w przypadkach, gdy ich tożsamość jest wątpliwa lub nie można jej całkowicie lub częściowo określić. Prawo to obejmuje nazwisko, narodowość i więzi rodzinne wynikające z urodzenia.

Wszystkie placówki mają obowiązek szanować prawo dziecka do posiadania tożsamości.

11. Prawo do poszanowania pochodzenia etnicznego, religijnego, kulturalnego, społecznego i językowego dziecka

Powyższe prawa powinny być wykorzystywane, chyba że są sprzeczne z najlepszymi interesami dziecka (Artykuł 20 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych). Ich wykorzystanie może podlegać korektom.

Należy uwzględnić życzenia dziecka i rodziców.

Personel odpowiadający za dziecko powinien zachęcać do poszanowania pochodzenia dziecka i umożliwić dziecku rozwinięcie pozytywnego stosunku do jego pochodzenia.

12. Prawo do prywatności, obejmujące prawo dostępu do poufnego doradztwa i wskazówek

Dziecko umieszczane poza rodziną ma prawo do poszanowania jego prywatności (patrz punkt 14 poniżej). Należy zagwarantować i chronić poufność prywatnej korespondencji dzieci i innych form komunikacji i informacji, które ich dotyczą. Powinny one mieć dostęp do oficjalnej dokumentacji, podczas gdy dostęp osób trzecich do ich dokumentacji powinien być ograniczony.

Dzieci powinny mieć dostęp do poufnego doradztwa i wskazówek w sprawach, które ich dotyczą. Należy umożliwić im wybranie osoby, której ufają i wierzą, aby ta osoba mogła ich wysłuchać i udzielić im rady, między innymi w celu wniesienia zażalenia do kompetentnych organów (patrz punkt 20 poniżej).

Dziecko powinno mieć prawo do otrzymywania wszelkich informacji odnotowanych w zakresie jego sprawy oraz do ochrony przed jakąkolwiek formą napiętnowania, zwłaszcza przed podaniem do publicznej wiadomości przyczyn jego umieszczenia poza rodziną.

13. Prawo do odpowiedniej opieki zdrowotnej, przystosowanej do potrzeb i samopoczucia dziecka

Należy przeprowadzić kontrolne badania medyczne oraz, w razie potrzeby, zapewnić dziecku dostęp do odpowiedniej opieki zdrowotnej, niezwłocznie po umieszczeniu go w placówce, jak również przez cały okres jego pobytu.

Leczenie powinno charakteryzować się wysoką jakością i powinno być zgodne ze strategią psychologiczno-pedagogiczną, ponieważ dobry stan zdrowia jest niezmiernie istotny, a pomyślna i dobrze zaplanowana strategia psychologiczno-pedagogiczna może przyczynić się do poprawy stanu zdrowia fizycznego i psychicznego.

Opieka zdrowotna obejmuje troskę o zdrowie psychiczne i fizyczne dziecka. Należy również pamiętać, że żywienie dostosowane do wieku i potrzeb dziecka przyczynia się do dobrego stanu jego zdrowia.

Ponadto, Artykuł 26 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych stanowi, że każdemu dziecku należy zagwarantować prawo do świadczeń zabezpieczenia społecznego, łącznie z ubezpieczeniem społecznym, zgodnie z przepisami prawa krajowego.

14. Prawo do poszanowania ludzkiej godności i fizycznej integralności dziecka; w szczególności prawo do ludzkiego i nieponiżającego traktowania oraz wychowania bez stosowania przemocy

Celem tego prawa jest ochrona godności dziecka jako osoby i obejmuje ono w szczególności: ochronę przed złym traktowaniem w sensie fizycznym lub psychicznym, łącznie z karami cielesnymi, poniżającym zachowaniem, tyranizowaniem lub codzienną przemocą, taką jak nieludzkie warunki życia, znęcanie się słowne lub emocjonalne, ciągłe wypominanie pochodzenia, uwłaczające kary, groźby i zastraszanie, itp.

W każdym przypadku należy chronić dziecko przed wykorzystaniem seksualnym przez członków personelu i przez inne dzieci przebywające w placówce. Sprawą nadrzędną jest zapewnienie odpowiedniej ochrony przed wykorzystywaniem seksualnym; członkowie personelu powinni być wyszulen na oznaki wykorzystywania seksualnego i powinni na nie odpowiednio reagować.

Niezależnie od miejsca, w którym zostaje umieszczone dziecko, prawo to nie może być ograniczane z powodu dyscypliny obowiązującej w placówce i powinno ono być oparte na pozytywnym utrwaleniu wzorców dobrego zachowania i poszanowania ludzkiej godności dziecka. W tym celu należy umieścić odpowiednie postanowienia w regulaminie placówki.

15. Prawo do równych szans

Nieemożliwe jest stosowanie jakiegokolwiek dyskryminacji związanej z płcią, pochodzeniem społecznym lub rasowym dziecka lub jego upośledzeniem fizycznym lub umysłowym lub dyskryminacji na jakimkolwiek innym tle (patrz punkt 5 powyżej).

Wszystkie dzieci, które nie mieszkają razem z rodziną, mają prawo do równego traktowania przez ich opiekunów, nauczycieli szkolnych, trenerów, korepetytorów itp., w aspekcie ich przyszłej integracji lub reintegracji społecznej.

Równocześnie, indywidualne potrzeby dziecka, jego umiejętności, zainteresowania, dziedzictwo językowe, społeczne i kulturalne powinny być odpowiednio zaspokojone, zgodnie ze strategią psychologiczno-pedagogiczną, opracowaną dla każdego dziecka na czas jego pobytu w placówce (patrz punkt 6 powyżej).

16. Prawo do korzystania z wszystkich rodzajów edukacji, doradztwa i szkolenia zawodowego, dostępnego dla wszystkich dzieci na równych warunkach

Prawo to obejmuje dostępność wszystkich rodzajów szkół dla dzieci objętych opieką; w zależności od ich możliwości fizycznych i intelektualnych powinny mieć one dostęp do edukacji na równych warunkach z dziećmi mieszkającymi z rodzinami, zwłaszcza w świetle zasad określonych z Artykułach 7, 9, 10, 15 i 17 Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej.

Dzieci umieszczone poza rodziną, zwłaszcza przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych nie powinny być piętnowane. Jest zatem wskazane, aby dzieci te uczęszczały do lokalnych szkół i uczestniczyły w zajęciach pozaszkolnych, jak wszystkie inne dzieci mieszkające w tym obszarze.

Ponadto, dzieciom należy zapewnić możliwość uczestniczenia w lekcjach i zajęciach odbywających się poza placówką, w których uczestniczą wszystkie dzieci, z wyjątkiem sytuacji, gdy ograniczenie tego prawa jest uzasadnione, np. przez poważne upośledzenie uniemożliwiające dziecku opuszczanie miejsca jego pobytu lub na mocy postanowienia sądu. Należy szczegółowo uzasadnić tego rodzaju ograniczenia, które powinny stanowić wyjątek i mieć zawsze charakter czasowy oraz podlegać regularnym przeglądom.

17. Prawo do przygotowania się do aktywnego i odpowiedzialnego obywatelstwa poprzez zabawę, sport, działalność kulturalną, nieformalną edukację i zwiększenie zakresu odpowiedzialności

Okres spędzony w placówce powinien być okresem przygotowania dziecka do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie demokratycznym, w duchu poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, zrozumienia, pokoju, tolerancji dla tożsamości kulturalnej, języka, opinii i wartości innych osób, równości płci, poszanowania dla narodowych wartości kraju, w którym dziecko mieszka oraz środowiska naturalnego.

Plan opieki w zakresie umieszczania dzieci poza rodziną powinien być oparty na prawach człowieka przysługujących dzieciom, obejmujących między innymi ich prawo pełnego uczestnictwa oraz posiadania skutecznego i pełnego dostępu do procesów planowania i podejmowania decyzji, które ich dotyczą (patrz punkt 18 poniżej). To samo dotyczy działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej, sportowej i wypoczynkowej w placówce i poza nią, gdyż przyczynia się ona do indywidualnego rozwoju dziecka. Indywidualne umiejętności każdego dziecka powinny być rozpoznawane i udoskonalane w różnych sytuacjach (patrz punkt 23 poniżej). Tego rodzaju podejście propagowałoby samodzielność i ułatwiałoby reintegrację dzieci z ich rodziną i społecznością, z której pochodzą, oraz z całym społeczeństwem.

Dziecko lub młodociana osoba po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej musi posiadać umiejętność bycia w przyszłości aktywnym i konstruktywnym członkiem demokratycznego społeczeństwa. Ten aspekt funkcji opieki sprawowanej nad dzieckiem ma największe znaczenie dla eliminacji wykluczenia społecznego dzieci, które zostały umieszczone poza rodziną, zwłaszcza w placówkach opiekuńczo-wychowawczych na znaczną część ich życia. Umiejętność włączenia przez społeczeństwo tych dzieci na zasadach równości powinna być uważana za dowód dobrego funkcjonowania demokracji oraz znaczenia przykładanego do odpowiedniego rozwoju w duchu praw człowieka we wszystkich państwach członkowskich Rady Europy.

Należy przypomnieć, że Artykuł 20 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych i Artykuł 17 Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej wzywają państwa do zagwarantowania specjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub na stałe pozbawionym wsparcia ze strony rodziny. Państwa powinny zatem zapewnić, że dzieci umieszczone poza rodziną podlegają pomyślnej integracji społecznej poprzez edukację, szkolenie, przygotowanie do podjęcia pracy zawodowej oraz mają dostęp do zasobów mieszkaniowych, jeżeli opuszczają miejsce pobytu nie wracając do swojej naturalnej rodziny (w świetle Artykułu 31 Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej).

18. Prawo do uczestniczenia w procesach zarządzania i podejmowania decyzji dotyczących dziecka i warunków życia

Egzekwowanie tego prawa dzieci do uczestniczenia, indywidualnie i zbiorowo, powinno być w pełni zagwarantowane bez jakichkolwiek ograniczeń związanych z wiekiem, przy założeniu, że należy z odpowiednią powagą traktować poglądy dzieci, stosownie do ich wieku i stopnia dojrzałości.

Umożliwienie dzieciom uczestnictwa może być niejednokrotnie czasochłonne, lecz jest to absolutnie uzasadnione w świetle propagowania zaangażowania dziecka w sprawy, które go dotyczą (patrz Artykuł 12 paragraf 1 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych i Artykuł 3 Europejskiej Konwencji Wykonywania Praw Dziecka). Prawo to obejmuje w szczególności prawo do otrzymywania informacji o procesie podejmowania decyzji, zarówno w odniesieniu do samej decyzji o umieszczeniu poza rodziną, warunków życia w miejscu pobytu, strategii dotyczącej integracji lub reintegracji dziecka w rodzinie lub warunków opuszczenia placówki opiekuńczo-wychowawczej.

W ramach tych procesów dzieci powinny mieć prawo do przedstawienia ewentualnych życzeń lub skarg. Powinny one zostać przeanalizowane w porozumieniu z dzieckiem i stanowić przedmiot dalszych działań, jeżeli jest taka potrzeba.

Gdy dziecko opuszcza placówkę należy je poprosić o przedstawienie jego opinii, w warunkach zapewniających zachowanie poufności, odnośnie wszelkich aspektów pobytu w placówce, w celu wprowadzenia usprawnień w przyszłości.

19. Prawo do otrzymywania informacji dotyczących praw i zasad obowiązujących w placówce opiekuńczo-wychowawczej w formie przystępnej dla dziecka

Dzieciom należy przekazywać konkretne, regularnie uaktualniane informacje dotyczące ich praw, obowiązków i zasad obowiązujących w placówce, w której przebywają. Wspomniane powyżej informacje powinny być przekazywane przy użyciu prostego i precyzyjnego języka, przystosowanego do wieku i stopnia dojrzałości danego dziecka i/lub innych potrzeb. Przesłanie zawarte w Artykule 42 Konwencji o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych nie jest respektowane, jeżeli dzieci nie dysponują kompletnymi i dostępnymi informacjami, które umożliwiają im egzekwowanie w pełni ich praw (np. prawa do składania zażaleń, patrz punkt 20 poniżej).

20. Prawo do kierowania zażaleń do określonego, bezstronnego i niezależnego organu

Państwa członkowskie powinny zapewnić funkcjonowanie odpowiednich i skutecznych procedur składania zażaleń i odwołań, aby dać każdemu dziecku możliwość zakwestionowania decyzji o umieszczeniu go w placówce lub ponownego rozpatrzenia tychże decyzji. Ponadto, dzieci powinny mieć łatwy dostęp do skutecznych procedur monitorowania i składania zażaleń, dotyczących wszelkich aspektów ich pobytu w placówce, łącznie z aspektami natury ogólnej.

Bardzo ważne jest, aby organy rozpatrujące zażalenia były bezstronne i niezależne oraz posiadały możliwość podjęcia natychmiastowych działań w przypadku złożenia zażalenia. Mechanizm składania i rozpatrywania zażaleń wewnątrz placówki nie spełnia w stopniu wystarczającym wymogu „niezależnego organu”.

Zasadnicze znaczenie ma również zapewnienie skutecznego mechanizmu zapobiegawczego w postaci okresowych wizyt w placówce, składanych przez niezależny podmiot/organ, w połączeniu z poufnymi spotkaniami z dziećmi przebywającymi w placówce. Powinno to umożliwić państwom zapobieganie wszelkim problemom w odpowiednim czasie.

Zażalenia o charakterze ogólnym i/lub indywidualnym mogą być rozpatrywane, zgodnie z legislacją danego kraju, przez oficjalny kompetentny organ lub przez system Rzecznika Praw Dzieci.

Sprawą nadrzędną jest również to, aby dzieci były informowane o powyższym prawie i obowiązujących procedurach w formie oraz przy użyciu języka, które mogą być dla nich zrozumiałe (patrz punkt 19 powyżej).

Wytyczne i standardy jakości

21. Miejsce umieszczenia poza rodziną powinno być zlokalizowane blisko środowiska domowego dziecka, a placówka powinna być niewielka

Placówka powinna być zlokalizowany możliwie jak najbliżej środowiska domowego dziecka, aby jego rodzina, przyjaciele i inne osoby ważne dla dziecka mogły utrzymywać z nim regularny kontakt osobisty, chyba że zagraża to najlepszym interesom dziecka. W przypadku podjęcia

decyzji o umieszczeniu dziecka z dala od jego domu należy podjąć działania – łącznie z pomocą finansową – w celu ułatwienia regularnych wizyt jego rodzinie. W tym zakresie należy zadbać o to, aby pomieszczenia były przystosowane do składania wizyt, tj. aby umożliwiały tym osobom stworzenie, odbudowanie lub utrzymanie więzi emocjonalnych w kontekście zapewnienia pewnej prywatności. W interesie dziecka może leżeć umożliwienie mu opuszczenia placówki na pewien czas z jego rodzicami i przyjaciółmi (w celu wybrania się na wycieczkę lub uczestniczenia w innych zajęciach rekreacyjnych). Tego rodzaju spotkania z rodziną powinny być wcześniej starannie przygotowane. W niektórych przypadkach, podczas kontaktów dziecka z rodziną, niezbędne jest zapewnienie interwencji lub mediacji przez osobę trzecią.

W przypadku placówki lub ośrodka, zwłaszcza pomieszczenia mieszkalne powinny być niewielkich rozmiarów, aby stworzyć atmosferę zbliżoną do atmosfery domu rodzinnego. Niemniej jednak, nie wyklucza to zgrupowania instytucji dla celów administracyjnych.

Państwa członkowskie powinny zadbać o wprowadzenie systemu planowania w celu zapewnienia, że placówki są przystosowane do potrzeb i sprawowana jest kontrola nad ich lokalizacją. W szczególności należy unikać nadmiernej centralizacji, utrudnionego dostępu spowodowanego brakiem udogodnień transportowych oraz niewystarczającej dystrybucji w stosunku do potrzeb.

22. *Priorytety powinny obejmować zdrowie i harmonijny rozwój dziecka jako podstawowe warunki powodzenia strategii pedagogicznej*

Istotne znaczenie ma przywrócenie, w razie potrzeby, umiejętności fizycznych i intelektualnych dziecka w możliwie największym zakresie, aby móc opracować strategię psychologiczno-pedagogiczną przystosowaną do pełnego potencjału dziecka oraz zapewnić jej maksymalne powodzenie. Wspomniana strategia, jej ewolucja oraz ocena powinny być, w możliwie najszerszym zakresie, regularnie objaśniane w zrozumiałym sposobie członkom rodziny dziecka, aby mogli oni wnieść swój wkład i ukierunkować strategię na najlepsze interesy dziecka i przygotować je do ponownego włączenia do rodziny i społeczeństwa.

Zdrowie należy postrzegać w szerokim znaczeniu tego pojęcia, zwracając szczególną uwagę na dzieci mające specjalne potrzeby, np. dzieci niepełnosprawne fizycznie lub psychicznie, dzieci cierpiące na chroniczne choroby i dzieci borykające się z problemami, takimi jak uzależnienie od narkotyków. Zalecane może być umieszczenie w placówkach integracyjnych.

W zakresie chronicznych chorób, priorytet stanowić powinna sytuacja dzieci, które są nosicielami wirusa HIV lub chorują na AIDS, mają problemy psychiczne lub są uzależnione od alkoholu lub narkotyków. Ważne jest zatem, aby miały one dostęp do wszelkich możliwych form integracji społecznej na takich samych warunkach, jak każde inne dziecko.

23. *Strategia psychologiczno-pedagogiczna powinna być przystosowana zarówno do pielęgnowania umiejętności dziecka jak i poszanowania jego niezależności, przy zachowaniu zarazem kontaktów ze światem zewnętrznym*

Bardzo ważne dla dziecka jest utrzymywanie jak najszerszych kontaktów z codziennym życiem w świecie zewnętrznym poza placówką, w której przebywa. W szczególności, dzieci powinny mieć możliwość uczęszczania do szkoły poza placówką, jeżeli jest to możliwe; wyjazdów na zakupy w towarzystwie osoby dorosłej lub samodzielnie, w zależności od ich wieku i sytuacji; gospodarowania skromnym kieszonkowym; oraz uczestniczenia w zajęciach sportowych, kulturalnych lub w grach, w grupach dostępnych dla dzieci w ich wieku (patrz punkt 16 powyżej).

Istotne znaczenie ma również przygotowanie dziecka do jego przyszłego życia po opuszczeniu placówki (patrz punkt 17 powyżej).

Należy podejmować działania w kierunku nawiązania relacji edukacyjnych oraz odpowiednich więzi emocjonalnych pomiędzy dziećmi umieszczonymi w placówkach i członkami personelu. Cel ten można osiągnąć poprzez staranną rekrutację i utrzymywanie stabilności personelu.

24. Organizacja wewnętrzna miejsca pobytu dziecka, w szczególności placówki opiekuńczo-wychowawczej

Stabilność i jakość pomieszczeń mieszkalnych

Ważne jest, aby nie destabilizować dzieci podczas ich pobytu poza domem, który powinien być możliwie najkrótszy. Należy im zaoferować specjalne wsparcie psychologiczne i emocjonalne. Cel ten może być zrealizowany jedynie, jeżeli pomieszczenia mieszkalne dzieci będą możliwie najbardziej stabilne oraz jeżeli zostanie stworzona atmosfera zbliżona do rodzinnej. Pomieszczenia mieszkalne powinny w maksymalnym stopniu przypominać normalne życie rodzinne.

Mieszane pomieszczenia mieszkalne

Jeżeli leży to w najlepszym interesie dziecka, wówczas pomieszczenia mieszkalne powinny być zaaranżowane tak jak w rodzinie, z osobami obojga płci mieszkającymi wspólnie. Rodzeństwo różnej płci powinno mieszkać razem. Niemniej jednak, mogą zaistnieć sytuacje, w których nie leży to w najlepszym interesie pewnych dzieci, aby mieszkaly z dziećmi płci odmiennej.

Personel

Personel powinien być bardzo starannie rekrutowany przy zastosowaniu procedur, które obejmują uzyskanie szczegółowych referencji i ocenę wymaganych kwalifikacji i przeszkolenia. Aby zapobiec jakimkolwiek zagrożeniom dla dzieci umieszczanych w placówkach, należy niezwykle starannie sprawdzić niekaralność kandydatów.

Organy nadzoru powinny podjąć wszelkie starania, aby zatrudnić wykwalifikowany, multidyscyplinarny personel, posiadający staranne przeszkolenie podstawowe, umiejący dostosować własne postawy do zmieniającej się sytuacji dziecka i rodziny. Warunkiem wstępnym rekrutacji wykwalifikowanego personelu jest odpowiednie wynagrodzenie. Niskie pensje prowadziłyby do przyjęcia personelu o niższych kwalifikacjach, co jest ewidentnie sprzeczne z najlepszymi interesami dzieci.

Powyższe podstawowe kwalifikacje powinny być nieustannie podnoszone i dostosowywane za pomocą superwizji i dalszego szkolenia we wszystkich aspektach sprawowania opieki nad dzieckiem.

Oprócz fundamentalnego szkolenia teoretycznego, które jest niezbędne dla zapoznania się z prawami dzieci, prawem rodzinnym, potrzebami dzieci przebywających w placówkach, odpowiedzialnością rodziców lub technikami nauczania i komunikacji, niezbędne jest posiadanie doświadczenia praktycznego, które powinno być maksymalnie zróżnicowane i kompleksowe, aby umożliwić personelowi wybór odpowiedniego postępowania w świetle praw dziecka i konkretnej sytuacji każdego dziecka, z poszanowaniem kultury, religii i rasy dziecka.

Powyższe kwalifikacje powinny być regularnie kontrolowane, aktualizowane i przystosowywane w trakcie stażu zawodowego członków personelu, aby zapobiegać utrwalaniu się ich przyzwyczajęń, co mogłoby doprowadzić do sytuacji zaburzającej dynamiczne funkcjonowanie całej placówki.

W celu kontroli i poprawy świadczeń na rzecz dzieci przebywających w placówkach, organy nadzoru powinny zaliczyć do swoich priorytetów opracowanie i organizację programów szkoleń na wszystkich szczeblach oraz dostosowanie zasobów w celu zapewnienia nauczania na wysokim poziomie.

Istotne znaczenie ma „mieszany” charakter personelu w szerokim znaczeniu tego słowa; oznacza to, że jeżeli w placówce przebywają dzieci należące do mniejszości, zalecana byłaby również obecność członka personelu należącego do tej mniejszości. Ponadto, dzieci powinny znaleźć w placówce model przypominający rodzinę, gdzie członkami personelu są zarówno kobiety, jak i mężczyźni.

Znaczenie pracy w zespole multidyscyplinarnym

Aby zapewnić konsekwentne traktowanie powinna zostać opracowana indywidualna strategia psychologiczno-pedagogiczna przez zespół multidyscyplinarny, którego zadaniem jest również wspieranie relacji pomiędzy personelem i dzieckiem. Różni członkowie multidyscyplinarnego zespołu, którzy muszą zajmować się wieloma aspektami osobowości dziecka, powinni podejmować starania w celu wykonywania swojej pracy w komplementarny sposób na podstawie wspólnej strategii i jej bieżącego dostosowywania oraz zapewnić, że ich praca jest spójna, aby zapobiegać poczuciu oderwania, które bardzo często towarzyszy dziecku. Wymaga to, aby zespół zaplanował czas na wspólne konsultacje, przekazywanie informacji i omawianie różnych spraw.

Podczas wdrażania strategii pedagogicznej, zespół powinien mieć zawsze na uwadze los dziecka po zakończeniu pobytu w placówce. Opuszczenie placówki przez dziecko powinno być zatem starannie przygotowane i decyzje w tym zakresie powinny być podjęte zgodnie z szansami na pomyślny powrót do społeczeństwa, biorąc pod uwagę zarówno zmiany zaobserwowane u dziecka oraz zmiany w rodzinie, jak również przyszłe plany rodziny, obejmujące dziecko po okresie jego nieobecności.

Kierownik placówki ma do odegrania istotną rolę w tworzeniu sprzyjających warunków dla dzieci i powinien występować w charakterze głównej siły napędowej wytwarzającej poczucie dynamiki w pracy placówki.

Kodeks etyczny

Kodeks etyczny opisuje standardy postępowania, które powinny być przestrzegane przez osoby, których kodeks dotyczy. Jest to jeden z probierzy zawodu, ponieważ osoby wykonujące dany zawód cieszą się często zaufaniem i władzą, ze względu na ich wiedzę zawodową lub kompetencje powierzone im przez prawo. Kodeks etyczny może być szczególnie wartościowym narzędziem, zapewniającym przestrzeganie praw dzieci przebywających w placówce oraz służącym do propagowania ich integracji społecznej poprzez umacnianie pozycji ich rodzin. Ponadto, Kodeks może zapewnić osobom wykonującym dany zawód większe zaufanie w ich codziennej pracy.

Efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów

Istotne jest, aby państwa członkowskie zapewniły całość lub część środków niezbędnych do odpowiedniego prowadzenia placówki, jednakże należy również ocenić wykorzystanie dostępnych obecnie zasobów i zastanowić się nad bardziej sprawiedliwym sposobem ich rozdziału dla dobra dzieci.

Współpraca z rodzicami

Współpraca z rodzicami powinna być uznawana za podstawowy element jakościowy w pracy placówki. Praktyka w terenie, prace badawcze i prawo precedensowe Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na podstawie Artykułu 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka potwierdzają, że rozważając umieszczenie dziecka poza rodziną należy uwzględnić i zapewnić pozytywny wpływ rodziców.

Naruszanie praw dzieci przebywających w placówce i monitorowanie

W celu zagwarantowania praw dzieci przebywających w placówce państwa członkowskie muszą nakładać sankcje w przypadku naruszenia powyższych praw poprzez opracowanie odpowiednich procedur składania zażaleń i wprowadzenie odpowiednich sankcji karnych, dyscyplinarnych lub administracyjnych.

Powinien istnieć skuteczny system monitorowania i zewnętrznej kontroli placówek. W ramach takiego systemu należy zapewnić, że prawa dzieci są respektowane oraz eliminowane są wszelkie przypadki naruszenia – o charakterze ogólnym lub indywidualnym. Aby umożliwić kompleksową kontrolę, wszystkie placówki powinny być zarejestrowane przez kompetentny organ.

Istotne znaczenie ma gromadzenie odpowiednich danych statystycznych oraz powoływanie projektów badawczych, aby dysponować rzetelną bazą do usprawniania całego systemu opieki nad dziećmi.

25. *Rola organizacji pozarządowych i innych podmiotów prywatnych*

W zakresie placówek opiekuńczo-wychowawczych istotną rolę odgrywają organizacje pozarządowe, organizacje religijne i inne podmioty prywatne, z jednej strony w prowadzeniu placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz, z drugiej strony, w propagowaniu praw dzieci w tego rodzaju placówkach. Państwa członkowskie powinny tworzyć i usprawniać niezbędne podstawy tego rodzaju działań, zapewniając wyraźne standardy, systemy akredytacji i wsparcie finansowe. Niemniej jednak, nie powinny być one zwolnione ze swoich obowiązków względem dzieci przebywających w placówkach poprzez cedowanie tej roli na organizacje pozarządowe i inne (patrz punkt 17 powyżej, paragraf 4). Państwa członkowskie w dalszym ciągu ponoszą pełną odpowiedzialność za zapewnienie poszanowania praw dzieci oraz są zobowiązane do kontroli jakości pracy (np. wykwalifikowanego personelu) oraz finansów organizacji pozarządowych. Należy wprowadzić mechanizm powodujący pozbawienie akredytacji, jeżeli dany podmiot nie spełnia określonych wymagań.